

مقاله و مقاله‌نویسی (۱)

عادت به نوشتن

افسانه حجتی طباطبایی

حتماً شما هم این ضرب‌المثل را شنیده‌اید که «کار نیکو کردن از پر کردن است»؛ ضرب‌المثلی که در مورد نوشتن نیز صدق می‌کند. پس برای اینکه بتوانید بنویسید و خوب هم بنویسید، لازم است خود را به نوشتن عادت دهید. برای کسب عادت خوب نوشتن، نخست عادت به مطالعه را در خود تقویت کنید. به یاد داشته باشید که معمولاً بین میزان مطالعه و کیفیت نوشته رابطه مستقیمی وجود دارد. در واقع، مطالعه و بررسی دقیق منابع اطلاعاتی، که به آن **مطالعه فعالانه** هم می‌گویند، بسیار مؤثرتر از مطالعات پراکنده و بی‌هدف است. باید بدانید که بین مطالعه و خواندن تفاوت وجود دارد. منظور از مطالعه، خواندن هدفمند درباره موضوعی از پیش برنامه‌ریزی شده است. مطالعه معمولاً با سؤالی در ذهن خواننده و نیاز اطلاعاتی او آغاز می‌شود. پس مفهومی فراتر از «خواندن» صرف منابع اطلاعاتی دارد و همه فعالیت‌های ذهنی فرد در زمینه موضوعی خاص را شامل می‌شود. بر این اساس، «خواندن» به قصد سرگرمی و لذت بردن را نمی‌توان «مطالعه» دانست. در واقع، مطالعه نوعی خواندن هدفمند و مبتنی بر دقت و بررسی است. راهکار دیگر برای عادت کردن به نوشتن این است که روزانه زمان خاصی را به تمرین نوشتن اختصاص دهید. این زمان ابتدا می‌تواند کوتاه باشد اما به تدریج آن را افزایش دهید. باید بدانید که مثل هر مهارت دیگری، مهارت نوشتن هم تنها با تکرار و تمرین در شما تقویت می‌شود.

لازم نیست که در مراحل نخست نوشتن همه نوشته‌هایتان جدی و مهم باشند اما باید بتوانید میان دانسته‌هایتان و آنچه می‌نویسید، پیوند برقرار کنید و در عین حال، بکوشید ایده‌هایتان را به همان شکل منسجم و منظمی که در ذهن دارید، روی کاغذ بیاورید و به مخاطب منتقل کنید. کسب عادت به نوشتن زمینه را برای تمایل هر چه بیشتر شما به نگارش افزایش می‌دهد. فراموش نکنید که هنگام مطالعه یادداشت بردارید و از این یادداشت‌ها در نوشته‌های خود استفاده کنید. وبلاگ‌نویسی هم فرصت

مناسب دیگری است که با استفاده از آن می‌توانید به‌طور مستمر و درباره موضوعی مشخص بنویسید.

یادتان باشد که پس از نوشتن و مرور نوشته خود، آن را ویرایش کنید. البته در تجربه‌های نخست نوشتن، در ویرایش نوشته‌تان چندان سخت‌گیر و کمال‌گرا نباشید که از نوشتن دلسرد شوید و اعتماد به نفس خود را در این زمینه از دست بدهید. مطمئن باشید که با مطالعه، تمرین و تکرار، توانایی کافی برای نوشتن پیدا می‌کنید. پس دست به قلم شوید!

گام‌های نخست

برای شروع به نوشتن، ابتدا تصمیم بگیرید که واقعاً می‌خواهید چه بنویسید. ایده‌هایی را که در ذهن دارید، مایلید در چه قالبی سازماندهی کنید و روی کاغذ بیاورید؟ قصه، سفرنامه، نمایشنامه، مقاله، گزارش یا...؟ پاسخ دادن به این پرسش در واقع نخستین گامی است که شما برای تحقق رویاهایتان درباره نوشتن برمی‌دارید. به این ترتیب، شما تصمیم می‌گیرید یک متن علمی بنویسید که هدفش رساندن پیام و دادن اطلاعات خاصی است یا یک متن داستانی و خلاق که در آن ضمن بیان تصورات شخصی، با تکیه بر تخیل و الهام تصویرهای ذهنی‌تان را پردازش می‌کنید.

فرض می‌کنیم تصمیم گرفته‌اید یک مقاله علمی- پژوهشی بنویسید. بدون شک همه شما درباره مفهوم، شکل و شیوه نگارش این گونه نوشتاری اطلاعات بسیاری دارید اما ما در اینجا می‌خواهیم این دانسته‌ها را به شکلی یکپارچه و متمرکز سرو سامان دهیم و در اختیار علاقه‌مندان بگذاریم.

نخست ببینیم مقاله چیست.

مقاله از جمله قالب‌های نوشتاری است که درباره موضوعی خاص فراهم می‌آید و اطلاعاتی را به شکل طبقه‌بندی شده در اختیار مخاطبان می‌گذارد.

مقاله در لغت مصدر میمی است از ریشه «قول» به معنای سخن، نوشته، کلام، گفتار و قول.

«مقاله نوشتاری کوتاه از ۱ تا ۳۰ صفحه یا فصلی از یک کتاب است که نویسنده در آن دیدگاه‌ها، یافته‌ها و تجربه‌های ذهنی خود را درباره یک موضوع به بحث می‌گذارد.» (فتوحی، ۱۳۸۵: ۷۵)

حجم مقاله با توجه به خطمشی و هدف نشریه‌ای که آن را به چاپ می‌رساند، بین ۲۰۰۰ تا ۶۰۰۰ کلمه است. مقاله‌های کوتاه ۲۰۰۰ تا ۲۵۰۰ کلمه، مقاله‌های متوسط ۲۵۰۰ تا ۴۰۰۰ کلمه و مقاله‌های مفصل ۴۰۰۰ تا ۶۰۰۰ کلمه‌اند. در صورت زیاد بودن حجم مقاله نویسنده می‌تواند با نظر نشریه آن را به دو یا چند بخش تقسیم کند. هر مقاله با توجه به هدف و ساختارش از سایر مقالات متمایز می‌شود. مقاله علمی که به آن «مقاله تحقیقی یا پژوهشی» هم می‌گویند، ساختاری مشخص دارد و هدف آن معمولاً ارائه یافته‌های پژوهشی تازه یا تحلیل یافته‌های پیشین است.

«مقاله تحقیقی نوشته‌ای است که محقق در آن جریان و حاصل تحقیق خود را بیان کند و لازمه‌اش آن است که حامل پیام یا نظر و دعوی یا دست‌کم بیان تازه‌ای از آن‌ها باشد.» (سمیعی، ۱۳۸۷: ۲۵)

مقاله می‌تواند حاوی یک موضوع علمی باشد یا در حد یک گزارش ساده اقتصادی، سیاسی یا ورزشی جنبه خبری صرف داشته باشد. یزدان منصوریان در کتاب «مبانی نگارش علمی» به نقل از اس. ام. هابوچ تعریف کاملی از مقاله آورده است:

«مقاله علمی نوشته‌ای موجز و منسجم است که در یک زمینه

موضوعی مشخص و به زبان رسمی تدوین می‌شود. معمولاً ساختار مقاله چندجزئی و در چارچوب یکی از الگوهای مورد تأیید مجامع علمی است. مقاله علمی باید بی‌ابهام باشد، هدف مشخصی داشته باشد، به پرسش‌های معینی پاسخ دهد، بیانگر اندیشه‌ها، یافته‌ها و دیدگاه‌های نویسنده یا نویسندگان آن باشد و به نتیجه‌ای روشن منتهی شود. مقاله از فراگیرترین ابزارهای انتشار نتایج پژوهش‌های علمی است و جایگاهی ویژه در انعکاس پیشرفت‌های علمی دارد».

امروزه به‌روزترین اطلاعات در مقاله‌ها ارائه می‌شود و سپس گزیده یا چکیده آن‌ها به کتاب‌ها و انواع منابع مرجع راه می‌یابد. از این‌رو، یکی از مهم‌ترین معیارها برای ارتقای درجه دانشگاهی افراد تعداد و کیفیت مقاله‌هایی است که می‌نویسند و چاپ و منتشر می‌کنند.

برای تهیه مقاله لازم است:

۱. ابتدا موضوع مناسبی برای طرح در مقاله پیدا کنید. موضوعی که برای نوشتن انتخاب می‌کنید، باید:
 - * مهم باشد و قابلیت طرح در یک مقاله علمی را داشته باشد.
 - * تا حد ممکن تازه، غیر تکراری، جزئی و تخصصی باشد.
 - * بستر مناسبی برای بحث‌های روشن‌گر بعدی فراهم آورد.
 - * هدفی جدی و درخور توجه داشته باشد.
۲. از دانش کافی درباره موضوعی که انتخاب کرده‌اید، برخوردار باشید. بنابراین، به‌طور منظم و هدفمند مطالعه کنید و اطلاعات خود را به‌روز نگه دارید. به‌حدی که بتوانید با استفاده از اصطلاحات خاص حوزه مورد علاقه‌تان، حاصل پژوهش یا تحلیل و نقد و بررسی خود را در چارچوبی منطقی بیان کنید.
۳. به منابع اطلاعاتی دسترسی مؤثر داشته باشید تا بتوانید اطلاعات مرتبط با موضوع مقاله خود را جست‌وجو کنید.
۴. برای تدوین پیشینه پژوهش، میان منابع مورد مطالعه و دانسته‌های قبلی خود پیوند برقرار کنید.
۵. با شیوه‌های استفاده از منابع، حقوق مؤلفان و موازین اجتماعی و قانونی بهره‌گیری از آثار دیگران آشنا باشید.
۶. ساختار مقاله علمی را بشناسید.
۷. به زبان معمول و مرسوم حوزه مورد مطالعه خود احاطه کافی داشته باشید.

۸. مناسب‌ترین مجله را برای انتشار مقاله خود انتخاب کنید. از آنجا که شما در طرح مباحث و بیان مطالب در قالب مقاله محدودیت حجم دارید، باید بتوانید چارچوب مقاله خود را مشخص و موضوعتان را محدود کنید. زیرا همان‌طور که می‌دانید، حوزه‌های موضوعی و اطلاعات موجود در این حوزه‌ها بسیار گسترده‌اند و گاه این خطر وجود دارد که سفره اطلاعات را بیش از حد باز کنید و وسوسه شوید که از همه منابع، اطلاعاتی در نوشته خود بیاورید. در این صورت جمع کردن و تحلیل مطالب و در نهایت استنتاج از آن‌ها دشوار می‌شود.

راهکاری که برای جلوگیری از این مشکل می‌توان داد، نوشتن سناریویی دقیق برای مقاله است. با پیش‌بینی اندازه مقاله و همه سرفصل‌ها یا اجزاء آن، می‌توانید با چشم باز حرکت کنید و اطلاعات مرتبط را به‌قدر نیاز گرد آورید و از آن استفاده کنید. می‌توانید از منابعی که به آن‌ها مراجعه می‌کنید، یادداشت بردارید. یادداشت‌هایتان را روی برگه‌های کوچک کاغذ (یا فیش‌های مخصوص این کار) بنویسید. بهتر است روی هر برگه فقط یک مطلب نوشته شود. در نهایت، با کنار هم قرار دادن این برگه‌ها می‌توانید اطلاعات ارزشمندی از آن‌ها استخراج کنید. یادتان نرود که حتماً نقل قول‌ها را در هر برگه مشخص کنید و منابع دقیق آن‌ها را بنویسید.

هنگام یادداشت‌برداری (فیش‌برداری) از کپی کردن اطلاعات مندرج در منبع مورد مراجعه خود بپرهیزید؛ مگر در شرایطی که هدفتان نقل قول مستقیم باشد. در این صورت هم، عین جمله یا بند نقل شده را در گیومه بیاورید و در انتهای جمله یا بند، نام‌خانوادگی مؤلف، تاریخ نشر منبع و شماره صفحه منبعی را که از آن نقل کرده‌اید، بنویسید.

پس از مطالعه منابع مورد نظر و یادداشت‌برداری، مرحله پاک‌نویس مقاله آغاز می‌شود. می‌توانید به کمک رایانه مقاله خود را از همان آغاز تایپ کنید. به هر حال، چه گردآوری و پاک‌نویس اطلاعات را به‌صورت دستی انجام دهید چه با رایانه، برای تنظیم اطلاعات جمع‌آوری شده و نگارش مقاله لازم است به موارد زیر توجه کنید.

اصول پایه نگارش مقاله

۱. موازین علمی و اصول بدیهی همچون صداقت کلام، تفکر انتقادی و صراحت بیان را رعایت کنید؛ گردآوری داده‌ها، تحلیل، استنباط، و استناد و استنتاج و نیز نگارش مقاله باید به دور از موضع‌گیری‌های غیرمنصفانه، تعصب و غرض‌ورزی باشد. در عین حال، تعهد داشته باشید که نام منابع مورد استفاده و افراد دخیل در مقاله خود را در بخش مربوطه در پایان مقاله بیاورید یا در جای مخصوص از آن‌ها قدردانی کنید. این امر در حکم اذعان شما به مشارکت آن‌ها در نوشته‌تان است.

۲. در نگارش بی‌طرفی را رعایت کنید؛ محتوای مقاله باید بی‌طرفانه و به دور از هرگونه سوگیری غیرمنطقی باشد. ادعاهایتان را همواره بر پایه استدلال‌های محکم و یافته‌های معتبر پژوهشی بنا کنید. یادتان باشد که مقاله محل انعکاس احساسات و عواطف شخصی نیست.

۳. مخاطب مقاله خود را در نظر داشته باشید و برای او بنویسید. ۴. موجز و خلاصه بنویسید؛ از پرگویی بپرهیزید و معانی و مفاهیم مورد نظر خود را با استفاده از کمترین کلمات بیان کنید.

البته طوری که به پیام مورد نظر تان لطمه نزنند.

۵. ساده بنویسید و در نوشتن از زبان معیار استفاده کنید؛ حتی اگر موضوع مقاله شما پیچیده است، سعی کنید آن را تا حد ممکن به زبان ساده بنویسید. همان‌گونه که پیش از این گفته‌ایم، یکی از ویژگی‌های زبان علمی، سادگی آن است و از آنجا که شما در نگارش مقاله علمی از این زبان استفاده می‌کنید، به یقین سادگی و عاری بودن آن از هر نوع پیچیدگی و کژتابی را نیز به خودی خود رعایت خواهید کرد.

از جمله راهکارهای عملی برای رسیدن به زبان ساده، خودداری از نوشتن جمله‌های طولانی، استفاده از عبارت‌ها، جمله‌ها و کلمه‌های ربطی مناسب برای پیوند دادن جمله‌ها و عبارت‌ها و نیز بندها و بخش‌های مقاله، پاراگراف‌بندی صحیح، پرهیز از به‌کار بردن واژه‌های مهجور و روشن کردن موضوعات تخصصی مبهم است.

منظور از زبان معیار نیز زبان رسمی و فرهنگی کشور است که تحصیل‌کردگان از آن استفاده می‌کنند.

۶. شفاف بنویسید و از ابهام بپرهیزید؛ از جمله ابهام‌هایی که ممکن است در یک مقاله علمی وجود داشته باشد، ابهام زبانی، ابهام محتوایی و ابهام ساختاری است. ابهام زبانی ناشی از استفاده نادرست یا ناشیانه از عناصر زبانی و ناتوانی در آوردن واژه‌ها، عبارت‌ها و جمله‌های مناسب و القای مفهوم از طریق آن‌هاست. ابهام محتوایی در نتیجه روشن نبودن موضوع مقاله برای خود نویسنده، به خواننده منتقل می‌شود. البته گاه نویسنده بر موضوع مقاله خویش احاطه کافی دارد اما نمی‌تواند آن را به‌شکلی مناسب به خواننده القا کند. ابهام ساختاری نیز نتیجه چینش ناصحیح اجزاء مقاله و نداشتن انسجام و یکپارچه نبودن آن است. به هر حال، شما به‌عنوان نویسنده باید در رفع این ابهام‌ها بکوشید.

۷. امانت‌دار باشید و حقوق نسخه‌برداری یا کپی‌رایت را رعایت کنید؛ آثار و منابعی را که در مقاله خود به هر ترتیبی از آن‌ها استفاده کرده‌اید، حتی در حد نقل یک کلمه یا ارجاع غیرمستقیم، حتماً معرفی کنید. این امر نه‌تنها از ارزش کار شما نمی‌کاهد بلکه بر قدر شما به سبب احترام به حقوق دیگران می‌افزاید.

۸. انتقادپذیر باشید؛ مقاله‌نویسی نوعی تعامل با مخاطبان است و شرط برقراری این تعامل آن است که شما به‌عنوان نویسنده قادر به پذیرش انتقادهای وارد بر اثر خود باشید. تنها با پذیرش منطقی و اصولی این انتقادهای و رفع اشکالات کار خود قادر به اجرای پروژه‌های موفق‌تر در آینده خواهید بود.

۹. در کار مقاله‌نویسی به نوآوری و تازگی مطالب و نیز شادابی و نشاط در بیان توجه داشته باشید.

در شماره آینده درباره قالب یا ساختار ظاهری مقاله، ارجاعات و استنادها و فهرست منابع با شما سخن می‌گوییم.

